

s. 559; Müslim, "Birr", 138, "Cennet", 48; Tirmizî, "Kıyâmet", 15, "Menâkıb", 54; İbn Mâce, "Zühûd", 36; Sülemî, *İslâm Tarihinde İlk Me-lâmet: Risâletü'l-Melâmetiyye* (trc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul, ts., s. 97-142; Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr, *Esrârü't-tevhîd*, Tahran 1348, s. 15-16, 342; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 20; Herevî, *Tabakât*, s. 236, 513, 606; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Ulu-dağ), s. 99-110, 283-294; Ahmed-i Câmî, *Ün-sû't-tâ'ibîn*, Tahran 1350 hş., s. 216-227; Mevlânâ, *Mesnevî*, I, K; Sa'dî-i Şîrâzî, *Gülîstân* (Kül-liyyât-ı Şa'dî içinde, nşr. Abbas İkbâl), s. 53-85, 174-184; Vâhidî, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*, İÜ Ktp., TY, nr. 9545; Müstemlî, *Şerh-i Ta'arruf*, Lknevn 1328, I-IV, tür.yer.; *Hulâsa-i Şerh-i Ta'arruf*, Tahran 1349, s. 280-288; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), IV, 259; Azizüddin Nesevî, *Tasavvufta İnsan Meselesi, İnsân-ı Kâmil* (trc. Mehmed Kanar), İstanbul [1990], s. 46-66; Hatîb-i Fârsî, *Menâkıb-ı Cemâleddîn-i Sâvî* (nşr. Tahsin Yazıcı), Ankara 1972, önsöz, s. VII-XXVII; Sırrî Abdülkâdir, *Sırrü'd-deverân*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 270; Ankaravî, *Risâle-i Muhtasara ve Müfide-i İslûl-i Tarikat-ı Nâzenin ve Bîât ez Dest-i Yakîn-i Cenâb-ı Mevlevî*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 351; H. Vambéry, *Travels in Central Asia*, London 1864 (eserin türlü yerlerinde çeşitli dervişler hakkında bilgileri rastlanır); J. P. Browne, *The Dervishes or Oriental Spritualisme*, London 1868; Ahmed Rifat, *Mir'ât-ı Makâsıd-ı İstanbul*, İstanbul 1293, s. 15; Hübschmann, *Persische Studien*, Strassburg 1895, s. 559; I. Goldziher, *Le Dogme et la loi de l'Islam* (trc. Félix Arin), Paris 1920, s. 139 vd.; a.mlf., *el-'Akıde ve's-şer'at* (trc. M. Yûsuf Mûsâ v.dğr.), Kahire 1959, s. 167, 171; H. S. Nyberg, *Hilfsbuch des Pehlevî*, Uppsala 1928-31, I, 59; J. K. Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*, London 1937; Osman Turan, "Selçuk Türkiyesi Din Tarihine Dair Bir Kaynak: Fustâtü'l-adâle fi kavâ'id-i s-saltana", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 553-564; Hans Joachim Kissling, "The Sociological and Educational Role of The Dervish Orders in the Ottoman Empire", *Studies in Islamic Cultural History* (ed. G. E. von Grunebaum), London 1954, s. 23-35; H. Ritter, *Das Meer der Seele: Mensch, Welt und Gott in den Geschichten des Fariduddîn Attâr*, Leiden 1955, bk. İndeks; P. L. de Menasce, *Shkand-Gumânîk*, Fribourg 1955, s. 277; Bartholomea, *Altiranische Wörterbuch*, Strassburg 1956, s. 77; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 1-5, 67-104; Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, s. 121-123, 304; Abdülbâkî Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 367-465; Köprülüâde Mehmed Fuad, "Abu İshâq Kaserûnî und die Ishaqî Dervische in Anatolien", *Isl.*, XIX (1931), s. 18-26; a.mlf., "Bektaş", *İA*, II, 461-464; Ömer Lütfî Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Dervişleri", *VD*, II, 279-353; *DMF*, I-II, 973; Dihhudâ, *Lugatnâme*, XIII, 520-522; D. B. Macdonald, "Derviş", *İA*, III, 545-547; a.mlf., "Darwish", *El²* (İng.), II, 164-165; Pakalın, I, 428.

TAHSİN YAZICI

DERVİŞ ABDÎ, Himmetzâde

(bk. ABDÎ, Himmetzâde).

DERVİŞ ABDÎ, Kefeli

(ö. 1107/1695)

Türk dinî eserler bestekârı,
zâkirbaşı ve şair.

Aslen Kefeli olup adı Abdullah b. Ali'dir. Hayatına dair eserler kendisinden Derviş Abdi şeklinde bahsetmekte, kaynaklarda hayatının ilk dönemleri hakkında geniş bilgi bulunmamaktadır. Bazı eserlerde isminin yanında görülen "Bursevî" kaydından ömrünün büyük bir kısmını Bursa'da geçirdiği anlaşılmaktadır. Müstakimzâde *Mecmûa*'sında adını Kadizâde lakabı ile birlikte zikrediyor.

Derviş Abdi, Gülşeniyye tarikatına intisap ettikten sonra Mısır'a gitti. Kahire'de İbrâhim Gülşenî Âsitânesi'nde uzun süre hizmet etti. Daha sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerini dolaştı. Bursa'ya gittiğinde Halvetiyye'den Yâkubzâde Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi'ne misafir oldu. Burada müsikiye olan vukufu, güzel sesi ve zikir meclisini idare etmedeki kabiliyetiyle dikkati çekerek bir müddet sonra tekkenin zâkirbaşılığına getirildi. Bu arada meşhur mevlidhan Derviş Osman'dan dinî eserler meşketti. Şeyh Mehmed Efendi'nin 1666 yılında vefat etmesinden sonra Kadî Halepli Muharem Efendi ile birlikte Bursa'nın bazı kasabalarında kadî nâibi olarak bir müddet görev yaptı. Tekrar Bursa'ya döndükten sonra hayatının geri kalan kısmında da çeşitli tekkelerde ilâhi okumaya devam etti. 12 Rebülevvel 1107 (21 Ekim 1695) Cuma gecesi Bursa'da vefat etti ve Deveciler Mezarlığı'na defnedildi.

Özellikle dinî müsiği icracılığı ile şöret bulan Derviş Abdi, bestelediği savt ve ilâhilerle de bestekârlık alanındaki kudretini ortaya koymuş ve devrinin önemli müsiğişinasları arasında yer almıştır. Ayrıca Mutî mahlası ile birtakım şiirler kaleme almış, ancak bugüne kadar divanı ele geçmemiştir. Onun tarafından bestelendiği bildirilen bazı ilâhilere çeşitli el yazması güfte mecmualarında rastlanmaktaysa da bunlardan hiçbirinin notası zamanımıza ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Beliğ, *Güldeste*, s. 526-527; Mehmed Râşid, *Zübdetü'l-vekâyi*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 89, s. 484-485; Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1098, vr. 350^b-351^a; *Mecmûa*, Ali Emîrî, Manzum, nr. 637, vr. 41^a, 46^b; Ergun, *Antoloji*, I, 51, 89-90; Müstakimzâde, *Mecmua-i İlahiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 34^a; Mahmut R. Gazimihâl, *Bursa'da Musiki*, Bursa 1943, s. 13-14.

NURİ ÖZCAN

DERVİŞ ABDÎ-i MEVLEVÎ

(ö. 1057/1647)

Türk ta'lik hattatı.

Aslen Buharalıdır. Seyyid Abdullah-ı Buhârî, Mîr Abdullah-ı Hüseyin-i Buhârî adlarıyla da tanınır. İsfahan'da Mîr İmâd'dan nesta'lik hattını meşkettikten sonra İstanbul'a gitti. Mevleviyye tarikatına intisap ederek Yenikapı Mevlevihânesi'nde yaşamaya başladı. Hocasını ziyaret etmek için İsfahan'a döndüğünde Mîr İmâd'ın bir süre önce şehid edildiğini (ö. 1027/1618), bütün yazılarına ve eşyasına kendisini öldürten Şah Abbas tarafından el konulduğunu öğrendi. Yakınları, ölümünden önce Derviş Abdi'ye verilmesini vasiyet ettiği bir yazı altlığını kendisine verdiler. Derviş Abdi, fazlaca kaba duran altlığı kontrol edince kâğıt aralarına hocasının on adet nesta'lik kütisi yerleştirdiğini gördü. Hattat Necmettin Okyay, Derviş Abdi'nin İstanbul'a getirdiği "altlık kırtaları" adı verilen bu parçalara o dönemde ayrı bir değer verildiği rivayetini duyduğunu söyler. Ancak bunların hangileri olduğu bilinmemektedir.

Derviş Abdi İstanbul'a döndükten sonra Diyarbakırlı Şerîfî'nin on yılda çevirip Memlük Sultanı Kansu Gavri'ye sunduğu Firdevsî'nin manzum *Şehnâme* tercümesini Sadrazam Damad Hâfız Ahmed Paşa (*Tuhfe*'ye göre Tabaniyassı Mehmed Paşa) için hurde nesta'lik ile yazmaya başladı. 1030'da (1621) bitirdiği, masrafları 18 kese akçeği bulan bu muazzam eser için 1000 akçe aldı. Hacca gitmek ve Medine'ye yerleşmek isteyince kendisine gündelik 40 akçe padişah ihsanı ve rahat yolculuk etmesini sağlamak amacıyla yetkili kişilere hitaben yazılmış mektuplar verilerek yolcu edildi. Hayatının sonuna kadar Medine'de yaşayan Derviş Abdi 1057 yılında (1647) vefat etti ve Cennetü'l-Bakî'a defnedildi. Kaynaklarda Nakşibendiyye tarikatına da mensup olduğu kaydedilen Derviş Abdî, Kasımpaşa Mevlevihânesi'nin kurucusu Mevlevî Abdi Dede ile karıştırılmamalıdır.

Derviş Abdi, Türkler'ce ta'lik olarak adlandırılan nesta'lik hattının Mîr İmâd üslûbuyla Osmanlılar'a intikal zincirinde birinci halkayı teşkil eder. Bu üslûp talebelerinden Tophaneli Mahmud Nûri'den (ö. 1080/1669) Yesârî Mehmed Efendi'ye (ö. 1213/1798) kadar nesilden nesile sürüp gitmiştir. Derviş Abdi'nin tesbit edilen diğer talebeleri şunlardır: Cevrî (ö. 1065/1654), Ahmed Tıfî (ö. 1071/1660), Şeyhülislâm Sun'îzâde Seyyid Meh-

med Emin (ö. 1076/1665), Şeyhülislâm Tulumcuzaâde Abdurrahman (ö. 1081/1670), Şeyh Sun'ullah (ö. 1095/1684), Kazasker Beyâzîzaâde Ahmed (ö. 1098/1687).

Dervîş Abdi'nin kıta şeklindeki eserlerinden pek azı zamanımıza ulaşmış olup bunlara bazı ta'lik murakka'larında rastlanmaktadır. Döneminde kitâbelere imza koyma geleneği olmadığı ve kaynaklarda da zikredilmediği için celî ta'lik eserleri varsa bile bunlar tanınmamaktadır. En büyük eseri olan *Şehnâme* tercümesi nüshası bilinmeyen bir tarihte Enderûn-ı Hümâyûn'dan çıkarılmış, 1290-1291'de (1873-1874) *vassâle** tarzında esaslı bir tamir görmüş, kaybolan yirmi dokuz varak ve on beş minyatürü tamamlanıp yeniden ciiltlenmiştir. Kabinin içindeki II. Abdülhamid tuğralarından Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ne intikal ettiği anlaşılan eser daha sonra Tevfik Fikret'in kütüphanesine geçmiş, Fikret'in ölümünden sonra eşi Nazîme Hanım ile oğlu Halûk tarafından Haziran 1929'da New York Public Library'ye satılmıştır. Bugün adı geçen kütüphanede bulunan (Spencer Collection-Turkish Manuscript I), 47 x 33 cm. ebadında 591 varaktan meydana gelen bu şaheser, Türk hat sanatının yanı sıra 124 adet minyatürüyle -sonradan yapılan on beşi hariç- Türk minyatür sanatının en mükemmel örneklerindendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dr. Süheyl Ünver Arşivi (Süleymaniye Ktp., defter 49, 276); *Gülzâr-ı Savâb*, s. 70; Suyolcuzaâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 51; Müstakimzaâde, *Tuhfe*, s. 681; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 239-240; Clément Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 265-266; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 560-561; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 96.

M. UĞUR DERMAN

DERVİŞ AHMED

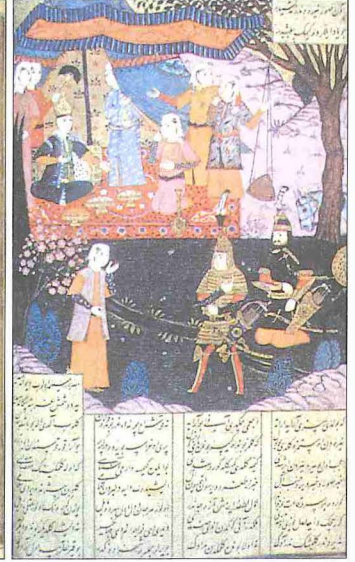
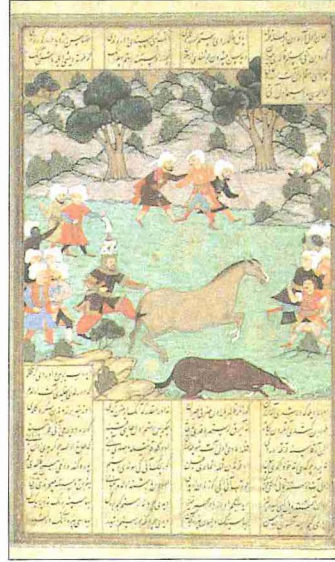
(ö. 1127/1715)

Türk hattatı.

Tokatlı olup babası Mehmed Efendi'dir. İstanbul'a giderek Enderûn-ı Hümâyûn'a girmiş ve burada yetişmiştir. *Devhatü'l-küttâb*, Sarây-ı Sultânî muallimi Kâtû Mehmed Efendi'den, *Tuhfe-i Hattâtîn* ise Enderûn-ı Hümâyûn muallimi Belgradî Mehmed Efendi'den hat sanatını öğrendiğini belirtmektedir.

Sülûs-nesih yazılarından icâzet alan Dervîş Ahmed, ayrıca Nasuhpaşazâde Ömer Efendi ve Anber Mustafa Ağa ile

Dervîş
Abdî-i
Mevlevî'nin
yazdığı
Türkçe
Şehnâme
nüshasından
minyatürlü
iki sayfa
(New York
Public
Library,
Spencer
Collection-
Turkish MS,
1, 92*, 273*)

hattın inceliklerine dair müzakerelerde bulundu. Topkapı Sarayı'nın hat muallimi oldu. Şeyh Hamdullah tavrını benimseyerek bu yolda birçok mushaf yazdı. Müstakimzaâde'nin Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nde gördüğünü kaydettiği büyük boy mushafın şimdi nerede olduğu bilinmemektedir. Ayrıca hat sanatına dair kaleme aldığı *Arâisü'l-hat* adlı risâlesi de zamanımıza intikal etmemiştir. Aynı zamanda güzel sesli bir hâfız olduğu belirtilen Dervîş Ahmed vefatında Çemberlitaş'taki Atık Ali Paşa Camii hazîresine defnedildi. Kardeşi Fazlı, onun oğlu Fazlızaâde Mustafa ve kendi oğlu Dervîş Mehmed efendiler de hat sanatını meslek edinerek XVIII. yüzyılda eser verenlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suyolcuzaâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 49; Müstakimzaâde, *Tuhfe*, s. 83; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 96; Clément Huart, *Les Calligraphes et les miniaturistes de l'Orient Musulman*, Paris 1908, s. 133; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 122.

M. UĞUR DERMAN

DERVİŞ AHMED EFENDİ

(bk. MÜNECCİMBAŞI, Ahmed Dede).

DERVİŞ ALİ, Büyük

(ö. 1084/1673)

Türk hattatı.

Kendisinden sonra yaşayan ve aynı adı taşıyan iki hattattan ayırt edilmek için "Büyük", "Birinci" veya "Mâruf" lakaplarıyla anılır. İstanbul'da doğdu. Yeniçeri ağası Kara Hasan oğlu Hüseyin Ağa'nın

mânevî evlâdı veya kölesi olup onun yanında yetişmiş, gençliğinde karakullukçuluk vazifesinde de bulunmuştur. *Aklâm-ı sitte**'yi Hâlid Erzurûmî'den öğrenmiş ve Şükrullah Halîfe, Pîr Mehmed b. Şükrullah, Hasan Üsküdarî, Hâlid Erzurûmî silsilesiyle kendisiye kadar gelen Şeyh Hamdullah üslûbunu unutulmak üzere iken yeniden ihya etmiştir. Bu sebeple Dervîş Ali'ye "şeyh-i sâni" veya "vâzîu'l-aslı's-sâni" unvanları da verilmiştir. Tezhipleri ekseriya Sürâhî Mustafa adlı müzehhip tarafından yapılmış kırktan fazla mushaf (kırk beşinci mushafı 1064/1654 tarihini taşımaktadır), çok sayıda en'âm, evrâd, kıta ve murakka' yazan Dervîş Ali Ramazan 1084'te (Aralık 1673) hayli yaşlı olarak vefat etti. Defnedildiği Topkapı Mezarlığı'nda bugün mevcut olmayan kabir kitabesindeki ifadede, onun devrinin kaygın sporu okçulukla da uğraştığını anlaşılmaktadır. Yetistirdiği pek çok hattat arasında Ağakapılı İs-

Dervîş Ali'nin (Büyük) sülûs-nesih kıtası
(İÜ Ktp., AY, nr. 6506)

